

Кооперациите имат повече от 150-годишна история, като първата кооперация в света е възникнала в 1844г. (средата на 19 век). Тя е естествен продукт на редица обстоятелства създали се в резултат на Европейския ренесанс и началото на индустриалната революция. Първата основна предпоставка за възникване на кооперацията е икономическа. В резултат на разпадането на феодализма постепенно се формират основите на капиталистическото пазарно стопанство. За разлика от феодализма, който се основава на едрото земевладелие, липсата на икономическа свобода за селското население, натурални данъци и всичко това закрепено и поддържано от абсолютна монархия, тази система постепенно се изчерпва, защото е нископроизводителна, основава се главно на земеделие и липсата на икономическа свобода а значи и предприемачество. Още в условията на феодализма в големите феодални държави и в по-малки държави в средиземноморския басейн се появяват търговско съсловия, занаятчийски (главно в градовете), които са извън феодалната система на земевладелие. Това са предприемачи. Заинтересовани от трупане на капитал, те търсят всякакви възможности за обогатяване и разрастване на бизнеса, а именно международна търговия, използване на научни и технически постижения. Те са носители на новото. При тях интереса диктува бърза реакция на пазара и търсене на източници на капитали. Индустриалната революция в резултат на откриването на парната машина предизвиква много бързи промени в някои западноевропейски страни като Англия, Холандия, Белгия. Парната машина се използва в корабоплаването в това число за вътрешен транспорт, в индустрията, металургията, текстилната индустрия. За пръв път се създават механични тъкачни станове, които многократно повишават производителността на труда. Основният девиз на индустриалната революция звучи парадоксално „Оците изядоха хората”. Той обобщава всичко, същността на промените, които водят до разпад във феодалната система в Англия и холандия, а именно промишления капитал внедрява постиженията на техниката и науката в лицето на парната машина създава работни места в градовете, рязко увеличава производството и става одеща класа (икономически най-силната). За повечето феодали е по-изгодно да вложат капиталите си в индустрията, продават се имения, освобождават се крепостните селяни, земята се използва за пасища, настъпва масова миграция към градовете. Създава се промишлен пролетариат, живеещ в абсолютна мизерия в големите английски градове. В тази обстановка вече са формирани основите на новия икономически строй наречен капиталистическо пазарно стопанство.

За нуждите на тази икономическа система се прилагат различни форми на предприемачество, утвърдени юридически. Освен едноличните търговци се появяват капиталовите дружества събирателни дружества, командитни дружества, дружества с ограничена отговорност, акционерни дружества и други форми на корпоративен бизнес. Тези структури решават проблема със стартовия капитал и целта им е повече капитал. В тази обстановка се появяват и първите кооперации като алтернатива на капиталовите дружества. Те се организират и функционират по различен начин от тях. Предназначението им е да обслужват икономическите и социални нужди на своите

членове със своя предмет на дейност. Кооперациите се създават в средната класа и в по-бедните слоеве на населението: работници, слугителите.

Извод: основната икономическа предпоставка за възникване на кооперациите е появата на капиталистическото пазарно стопанство. Кооперациите са рожба на демократичното пазарно стопанство.

Друга основна предпоставка за възникване на кооперациите е обществената, свързана с промяната на обществения договор в страните. Водещата класа в обществото е капиталистическата. Държавното устройство на феодализма е основана на несвободи и привилегии за аристокрацията. Икономическата обстановка изисква бързи промени в общественото устройство, които са свързани с осигуряването на редица права и свободи: свобода на словото, печата, сдружаването, частната собственост, правата за наследяване, равни права, равенство пред закона. Само при тези условия може да функционира нормален пазар, да има предприемачество и само така се появяват кооперациите. Основното право, което благоприятства възникването на кооперациите е правото за сдружаване, извоювано за пръв път в Англия от партията на английските християн социалисти. Благодарение на това право за пръв път в света се появяват профсъюзи, а така също и първите кооперации, които в Англия най-моного първоначално са свързани с профсъюзното движение.

Извод: кооперациите са рожба на демокрацията в обществото.

Тези предпоставки са недостатъчни за възникване на кооперациите. Необходимо е развитието на съответна идеология, чрез която да се стигне до инициативи за възникване на кооперации. Корените на тази идеология можем да открием в идеите предлагащи свобода и равенство между хората, спазването на обществени правила, премахване на бедността и престъпността. Човешката цивилизация още в зората на своето формиране има тези идеи, те могат да бъдат открити в постулатите на всички възможни религии. На по-късен етап през Средновековието се разпространяват идеите на Френската философска школа (Жан Жак Русо „Проклет да е този, който заби пръв кол в земята и каза: „Тази земя е моя.“). В основата на тези идеи е тезата, че неравенството между хората идва от частната собственост. Стремение да се придобива повече земя, имущество, води до неравенството. Непосредствена идеологическа база на кооперациите е социал – утопията разпространен през късното Средновековие в периода на Ренесанса. Представители са: Франция – Сен Симон и Шарл Фурие; Англия – Томас Мур и Роберт Оуен; Италия – Томазо Кампанела; Холандия – Еразъм Ротердамски и др.

Думата „утопия” (от гр. несъществуваща земя) Томас Моор използва за заглавие на своята основна книга.

Основи в утопизма:

- изграждане на общество без частна собственост;
- равно разпределение на богатата;
- всички участват на ротационен принцип в управлението;
- предлага се премахване на институцията семейство, т. к. се счита, че то налага придобиване на собственост с цел унаследяване, гарантиране бъдещето на поколенията и т.н.

Последният социал – утопист, който на практика иска да реализира своите идеи е

Роберт Оуен. Много състоятелен човек, член на английският парламент, който

със свои средства организира около 200 колонии в Англия и САЩ, в които се населяват престъпници, пирати, просяци. Предоставя им се земя, работилници, транспортни средства. Твърдението на Оуен е, че тези хора ще станат други, защото имат всичко. Не се получава. Всички 200 колонии са разграбени, има убийства, палежи. С това утопизма приключва.

Анализирайки провала на Оуен английският учен, икономист д-р Уилям Кинг показва,

защо не успява опита и предлага алтернатива: да се даде възможност на по – бедните да се сдружат, т.е. да се кооперират с цел да задоволят своите икономически интереси. Тази постановка е първата основна стъпка към истинската кооперация. Д – р Кинг се счита за основоположник на кооперативната теория. Той предлага също обединилите се в кооперация хора да бъдат равни в участието си в кооперацията, но да получават ползи от нея съгласно приноса, който имат. Кооперацията трябва да има предмет на дейност обслужващ нуждите на членовете. Тази идеологическа база и извоюваното право за сдружаване поставя началото на възникването на кооперациите в света. Първата кооперация в света е в Англия на 22. 10. 1844г. в малкият, южен, английски град Рочдейл. В Англия по това време вече са на лице всички разгледани по- горе предпоставки. Положението на английските работници е изключително тежко, поради няколко факта: 10-12 часов работен ден без неделя; мизерно възнаграждение, като работниците не получават пари, а купони и са длъжни да пазаруват в магазина на фабриканта. На лице е двойна експлоатация:

а) в качеството им на производители;

б) в качеството им на потребители.

Благодарение на своя профсъюз 25 тъкача в една от фабриките на Рочдейл решават да си организират кооперация, чрез която да си създадът магазин и сами да се снабдяват със стоки. Тяхната кооперация се нарича потребителна кооперация. Тя задоволява потребителските нужди на членовете. Англия се счита за родина на първите потребителни кооперации. Примера на работниците от Рочдейл е последван светкавично. Само за няколко години в Англия възникват над 200 потребителни кооперации, които се организират на регионален принцип чрез районни съюзи, които изпълняват икономическата функция на доставчици, имат производствени предприятия. Тези съюзи обслужват счетоводствата на кооперациите, обучават служителите им. През 1852г. в Англия е създаден първият Национален кооперативен съюз на английските потребителни кооперации. Всичко това показва, че кооперациите не са обикновени стопански структури, те имат свое движение, те сътрудничат помежду си и в това е силата им.

Във Франция след Великата Френска революция е премахната монархията, страната преживява катаклизмите на империята на Наполеон и в началото на ХХ век тя е една дребна, буржоазна, патриархална страна с малки фермерски стопанства, дребни занаятчии в градовете. Развитието на пазара в страната повишава конкуренцията, все по- чести стават фалитите на дребни предприемачи. Тази система на дребно

разпокъсано занаятчийство и земеделие предизвиква постепенно замогване на малка част от дребните производители. Голямата част, обаче изпитва страхът и реалният риск от разоряване. Разпространяването на кооперативните идеи от Англия във Франция предизвикват силен интерес и намират своето приложение благодарение на френския общественик и икономист Филип Буше. Той създава теоретичните основи и практически организира първите производствени кооперации във Франция и в света. В тях се обединяват хора с една професия, които създават съвместно производствено предприятие с трудово участие в него. Този вид кооперация (трудова-производителна) е най-сложният вид. При нея има съвместен трудов процес, общи доставки и т.н. Принос за създаването на тези кооперации има и Луй Блан.

Германия по-късно от Англия и Франция преминава към капиталистическото пазарно стопанство и гражданското общество. След Наполеоновите войни Германия е все още разпокъсана на отделни княжества, които понякога си съперничат помежду си. Пруският владетел Ото фон Бисмарк подема кампания за обединяване на германските княжества. Това става, както подчертават съвременниците, с желязо и кръв. Той е провъзгласен за канцлер, премахва вътрешните граници, мита, въвежда обща валута, прави поземлена реформа и отнема феодалните владения на аристокрацията и ги разпределя между селските семейства. Обединена Германия вече има силен вътрешен пазар, капиталистически производствени отношения в земеделието. Поставя се началото на индустрията в страната. В първите години на Обединена Германия дребните и средни земеделски производители, градските предприемачи изпитват силна нужда от капитали. Банките дават кредити с много високи лихви, при лихварите нещата не са по-различни. Ползвайки опита на Англия и Франция в Германия две влиятелни личности създават теоретични основи и помагат за възникването на първите кредитни кооперации. Те се два вида: селски кредитни кооперации, които се създават по модел на Фридрих Райфайзен, която обслужва фермерските стопанства. За градската предприемачиска класа нов начин на кредитиране предлага Херман Шулце от гр. Делич (Херман Делич), той създава модела на градската кредитна кооперация, която се нарича още популярна банка. Двата вида кооперации в някои неща си приличат, но в повечето си принципи се различават.